

Received / Makale Geliş Tarihi 11.10.2023
Published / Yayınlanma Tarihi 25.12.2023
Volume / Issue (Cilt/Sayı)-ss/pp 10(102), 3483-3491

Review Article / Derleme Makale
10.5281/zenodo.10431505

Şeyma Turhan

<https://orcid.org/0000-0003-4150-8540>

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Öğrenci İşleri Niğde /TÜRKİYE

ROR Id: <https://ror.org/03ejnre35>

Doç. Dr. Melek Körükcü

<https://orcid.org/0000-0002-7824-3497>

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Niğde / TÜRKİYE

ROR Id: <https://ror.org/03ejnre35>

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Etkili Vatandaşlık Yeterliklerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi¹

Investigation of Effective Citizenship Qualifications of Social Study Teachers in Terms of Various Variables

ÖZET

Gerçekleştirilen bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma tarama modelindedir. Araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim döneminde, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde eğitimlerine devam eden 129 sosyal bilgiler öğretmen adayı oluşturmaktadır. Öğretmen adaylarının 90'ı kadın, 39'u erkektir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Sağlam (2011) tarafından geliştirilen 'Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği' kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler IBM SPSS 21 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Bulgular tablolar ile sunulmuş ve alanyazın taranarak tartışılmıştır. Araştırma kapsamında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerinin çok yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerinde cinsiyet değişkeni açısından anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Bu fark kadın öğretmen adayları lehinedir. Araştırmada 1.sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin tutumlarının en düşük olduğu, 3.ve 4. Sınıfta öğrenim görenlerin ise en yüksek olduğu belirlenmiştir. Yaş ve anne-baba eğitim düzeyi değişkenlerinde anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Araştırma sonuçları değerlendirildiğinde mezun olunan lise türünde etkili vatandaşlık yeterlikleri fen lisesi ve Anadolu öğretmen lisesi mezunlarında yüksek olduğu görülmüştür. Araştırma bulguları doğrultusunda öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Vatandaş, Etkili Vatandaşlık, Vatandaşlık Yeterlikleri, Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayları.

ABSTRACT

In this study, it was aimed to examine the effective citizenship competencies of social studies teacher candidates in terms of various variables. The research is the scanning model. The study group of the research consists of 129 teacher candidates who continue their education in Niğde Ömer Halisdemir University, Faculty of Education, Department of Social Studies Education in the 2022-2023 academic year. 90 of the teacher candidates are female and 39 of them are male. The 'Effective Citizenship Competencies Scale' developed by Sağlam (2011) was used as a data collection tool in the research. The data obtained in the research were analyzed using the IBM SPSS 21 package program. The findings are presented with tables and discussed by scanning the literature. As a result of the research, it was determined that there was a significant difference in the effective citizenship competencies of social studies teacher candidates in terms of gender variables. This difference is in favor of female teacher candidates. In the study, it was determined that the first-year teacher candidates' attitudes towards effective citizenship competencies were the lowest, and the third and fourth-grade students were the highest. It was found that there was no significant difference in the age and parent education level variables. When the results of the research were evaluated, it was seen that effective citizenship competencies in the type of high school graduate were higher in science high school and Anatolian teacher high school graduates. Suggestions were made in line with the research findings.

Keywords: Citizen, Effective Citizenship, Citizenship Competencies, Social Studies Teacher Candidates.

¹ Bu makale Şeyma Turhan'ın Doç. Dr. Melek Körükcü danışmanlığında yürüttüğü "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Etkili Vatandaşlık Yeterliklerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

1. GİRİŞ

Vatandaş; bireyin bir devlete uyrukluğa bağı ile olan bağlantısıdır. Vatandaşlık ise bireyin uyrukluğa statüsü ile yaşadığı ülkeye, devlete olan tabiiyeti yani bağılılığıdır. Uyrukluğa, kişinin etnik bağına göre farklılık arz etmez. Vatandaşlık, siyasi olarak bir devletin, ülkenin üyesi olmak, siyasi yükümlülük altına girmektir. Vatandaşlar üyesi oldukları devletin hukuk kurallarını, egemenlik gücünü kabul ederler. Böylece devletlerinde var olan kurallara uymayı kabul etmiş olurlar (Kepenekçi, 2014; Ereş, 2015). Devletler eğitim aracılığıyla istedikleri ideal vatandaşları yetiştirmeyi hedeflemişlerdir. Bu noktada ulus-devletlerin ortaya çıkması, toplumda seküler yapılaşmanın artması, küreselleşme, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, çocukların eğitimi gibi konular vatandaşlık eğitiminin ders müfredatlarında yer almasında etkili olmuştur. Vatandaşlık eğitiminde amaç bireyleri sorumluluk sahibi olarak yetiştirmektir. Haklarını ve sorumluluklarını insanlara öğretmek rahat ve huzurlu bir yaşama hazırlamak, görev üstlenerek siyasi ve sivil hayatta var olmalarını sağlamaktır (Üstel, 2011).

Vatandaşlık sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik v.b. hakların kazanıldığı sosyolojik bir süreçtir. Bireyin aidiyet ve kimlik kazanarak hak ve statü elde etme durumudur (Güngör, 2017). Milli bir kimliğin kazanılmasını sağlayan vatandaşlık elbette ki vatandaşa görev ve sorumluluk da yükleyecektir. Zira devletler ortak yaşamı devam ettirmek, ortak bir geleceği inşa etmek için vatandaşları arasında vatandaşlık bağına kuvvetlendirerek güçlü bağlar kurarlar. Vatandaşlar da devletten ve birbirlerinden saygı, takdir, hoşgörü, paylaşım ve katılım beklerler. Bu beklentilerin tamamı vatandaşların devletleri ve kendileri için uymaları gerekli kurallardır. Vatandaşlık soyut bir tanımdan ziyade uygulanabilen ve sonuçları herkes için geçerli olan bir kavramdır (Nomer, 2010).

Etkili vatandaşlık; demokratik ve çağdaş toplumlarda bireylerin vatandaşlığın gereği olan özelliklere, gerekli beceri, bilgi ve değerlere sahip olmasıdır. Etkili vatandaş; haklarını ve sorumluluklarını bilen, savunan, toplumdaki tüm bireylerin haklarına karşı saygılı olan bireydir. Etkili vatandaşlar demokratik değerleri benimseyerek içselleştirir ve yaşamlarını bu değerler doğrultusunda devam ettirirler (Ersoy, 2007; Şahin vd., 2016). Etkili ve etkin vatandaşların özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Demokratik değerlerin varlığını kabul ederek yaşamlarının her sahasında uygularlar.
- Var oldukları topluma davranışları ve düşünceleri ile katkı sağlarlar.
- Olaylara farklı açıdan bakarak içerisinde yaşadıkları toplumu hatta dünyayı değiştirme özelliğine sahiptirler.
- Toplumda etkin bir şekilde var olarak sorunlara akılcı ve özgün çözümler üretip dayanışma örneği gösterirler.
- Sadece kendileri ve ailesi için değil tüm ülkenin mutluluğu için çaba gösterirler.
- Gelenekler, görenekler, tarihi konular noktasında farkındalık sahibi olurlar.
- Yerel, bölgesel, milli ve küresel ölçekli sorunların farkında olurlar (Balbağ ve Bayır, 2016).

Etkili vatandaş; bireysel, yerel ve küresel düşünebilen, barış yanlısı, demokratik değerleri benimseyen ve yaşamının her alanında uygulayan, katılımcı ve aktif bir yapıya sahiptir. Bu yapıdaki bir vatandaşın yetiştirilmesinde, temel beceri, bilgi ve değerlerin bireye kazandırılmasında sosyal bilgiler dersinin yeri ve durumu ayrıcalıklıdır. Çünkü sosyal bilgiler dersinin ana amacı toplumla uyumlu, toplumsal sorunlara duyarlı, çözüm üretici, aktif, yerel ve küresel bakış açısına sahip etkili vatandaşları yetiştirerek topluma kazandırmaktır (Ersoy, 2007; Bilgili, 2010). Okullarda etkili vatandaşlık becerilerine sahip bireylerin yetiştirilmesi bu becerilerle donanmış deneyimli öğretmenlerin varlığı ile mümkün olur.

Vatandaşlık eğitimi; toplumun ilerlemesi, demokratikleşmesi, kalkınması ve yarınları için gerekli olan becerilerin, bilgilerin, değerlerin toplum üyelerine aktarılmasıdır. Bu aktarım, sadece teorik olarak okulda sınıfta değil toplumsal faaliyetlerin tamamında kazanılan pratik tecrübelerden oluşmaktadır. Kazandırılması amaçlanan tecrübeler; ötekine saygı duyma, hak ve hukuku yakından tanıma, empati kurma, kamusal sorunlar hakkında fikir üretme, sosyal kurumların adaletli olması gibi erdem ve değerlere dayanmaktadır. Bu notada vatandaşlık eğitimini etkileyen faktörler; toplum, medya, sivil toplum kuruluşları ve öğretmenlerdir (Som ve Karataş, 2015; Çelik ve Öztürk, 2019).

Etkili vatandaşlık eğitimi bugün birçok devletin eğitim sisteminde gerçekleştirilmesi amaçlanan genel amaçlar içerisinde yer almaktadır. Etkili vatandaşlık eğitimi; devletlerin devamlılığı için var olan siyasal yapının tüm vatandaşlar tarafından benimsenerek uygulanmasının sağlanmasıdır. Bu nedenle bireylerden

milli ve küresel anlamda görev ve sorumluluklarını yerine getirmeleri, haklarını bilmeleri ve demokratik değerlere sahip olması beklenir. Etkili vatandaşlık eğitiminde üç temel ilke yer alır. Bu ilkelerden birincisi genişlemedir. Genişleme etkili vatandaşlık eğitiminin tüm bireyler için geçerli olması ve sadece okulla sınırlandırılmamasıdır. İkinci ilke kapsamadır. Bu ilke kişisel özellikler fark etmeksizin bütün bireyler için gerekli koşulların sağlanmasıdır. Üçüncü ilke yaşam boyu ilkesidir. Etkili vatandaşlık boyutunun yaşam boyu devam ettiği anlamındadır. Bu noktada ülkeler kendi eğitim modellerine göre vatandaşlık eğitimini uygularlar.

Etkili vatandaşların yetiştirilmesinde, sosyal bilgiler dersine, sosyal bilgiler öğretmenlerine ve sosyal bilgiler öğretmeni olacak sosyal bilgiler öğretmen adaylarına önemli görevler düşmektedir. Öğretmenlerin etkili vatandaşın yetiştirilmesi için vatandaşlık eğitimi konularını bilmesi, becerilerine sahip olması gereklidir. Ayrıca vatandaşlık eğitiminin unsurlarına, ana elementlerine karşı olumlu tutum geliştirmeleri ve bakış açısı kazanmaları beklenir. Sosyal bilgiler; öğrencileri sosyal hayata iyi, etken, aktif ve sorumlu bir vatandaş olarak yetiştirmeyi amaçlayan, hayata adapte olmalarını sağlayan, sosyal bilimlerin bilgilerini kapsayan bir derstir. Bu nedenle sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlığın gerektirdiği bilgileri bünyesinde bulundurur. Mesleğe başlayacak olan öğretmen adaylarının da etkili vatandaşlık yeterlikleri ile donanması beklenen bir durumdur. Bu kapsamda araştırmanın problem cümlesi “sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlikleri ne düzeydedir? şeklindedir. Bu ana amaç kapsamında aşağıda verilen alt amaçlara cevap aranmıştır.

- 1-) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlikleri “cinsiyet” değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- 2-) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlikleri “sınıf” değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- 3-) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlikleri “yaş” değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- 4-) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlikleri “anne eğitim düzeyi” değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- 5-) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlikleri “baba eğitim düzeyi” değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- 6-) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlikleri “mezun olunan lise türü” değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nicel araştırma yönteminde tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Tarama modeli, birçok ögenin bulunduğu evrende, evrenin genel kanısına ulaşmak için evrenin tümü veya bir kesiti için örneklem üzerinde yapılan taramadır. Tarama modeli bir durumu bugünkü veya geçmişteki hali ile betimlemeyi amaçlar (Karasar, 2005).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programında, 2022-2023 eğitim öğretim yılında öğrenim gören, 90 kadın, 39 erkek, toplam 129 öğretmen adayından oluşmaktadır. Çalışma grubu basit seçkisiz örnekleme ile belirlenmiştir. Bu örnekleme yönteminde evrendeki tüm birimler örnekleme seçilme noktasında eşit ve bağımsız şansa sahip olurlar. Tüm elemanlar seçilebilir (Özen ve Gül, 2007; Büyükoztürk vd, 2013).

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Sağlam (2011) tarafından geliştirilen 'Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği' ile araştırmacı tarafından oluşturulan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Sağlam (2011) tarafından geliştirilen 'Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği' “Hiç katılmıyorum” (1), “Biraz katılıyorum” (2), “Kararsızım” (3), “Oldukça katılıyorum” (4), Tamamen katılıyorum” (5) şeklinde 5’li likert tipi bir ölçektir. Ölçeğe uygulanan açımlayıcı faktör analizinde KMO değeri .86 ve Bartlett Sphericity testi anlamlı bulunmuş ve 23 madde 2 boyuttan oluşan ölçek elde edilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılığı .89 ile güvenilir bulunmuştur.

Araştırmacı tarafından oluşturulan “Kişisel Bilgi Formu” ise sosyal bilgiler öğretmen adaylarının; cinsiyet, sınıf, yaş, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, anne çalışma durumu, baba çalışma durumu ve mezun olunan lise türü değişkenlerinden oluşmaktadır.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 21 paket programı kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde “Hiç katılmıyorum” için 1.00-1.79, “Biraz katılıyorum” için 1.80-2.59, “Kararsızım” için 2.60-3.39, “Oldukça katılıyorum” için 3.40-4.19, Tamamen katılıyorum” için ise 4.20-5.00 aralıkları temel alınmıştır. 23 maddeden oluşan ‘Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği’ Ölçeğine uygulanan açımlayıcı faktör analizinde KMO değeri .887, Cronbach Alfa katsayısı .915 ile güvenilir bulunmuştur.

Toplanan verilerden uç değerler çıkartılmış, geriye kalan verilere belirlenen değişkenlere göre normallik değerlerine bakılmıştır. Ölçekten uç değerlerin silinmesinin ardından dağılım normalliğinin belirlenmesi için Skewness ve Kurtosis değerlerine bakılmıştır. Kişisel bilgi formundan ve etkili vatandaşlık yeterlikleri ölçeğinden elde edilen verilerin Skewness ile Kurtosis değerleri incelenmiş ve kişisel bilgi formundaki cinsiyet, sınıf, yaş, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, anne çalışma, baba çalışma, mezun olunan lise türü değişkenlerinden elde edilen değerlerin -1.5/+1.5 aralığında olduğu saptanmıştır. Kurtosis ve Skewness değerlerinin -1.5/+1.5 aralığında olması dağılım normal gösterdiği anlamına gelmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Katılımcıların 'Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği' ölçeğinden aldıkları puanların cinsiyet, yaş, anne çalışma, baba çalışma durumlarına göre farklılaşma durumu ilişkisiz örneklem için t-testi (Independent Samples t-Test) ile ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Katılımcıların 'Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği' ölçeğinden aldıkları puanların sınıf, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, mezun olunan lise türü değişkenlerine göre farklılaşma durumu ise ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi (One-Way ANOVA) ile belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi [$p < .05$] olarak kabul edilmiştir. İlişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi (One-Way ANOVA) testinde gruplar arasında farkın kaynağını belirlemek amacıyla çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey kullanılmıştır. Tukey testi varyansların eşit olduğu durumlarda kullanılacak en güçlü testlerden biri olması nedeniyle tercih edilmiştir (Abdi ve Williams, 2010).

3. BULGULAR

3.1. Araştırmanın Problem Cümlesine Yönelik Bulgular

Araştırmanın problem cümlesi “Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlikleri ne düzeydedir?” şeklindedir. Problem cümlesine ilişkin bulgular Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Etkili Vatandaşlık Yeterlik Düzeylerine İlişkin Bulgular

Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği	n	\bar{x}	Düzye
Toplam Puan Ortalaması	129	4.24	Çok Yüksek

Tablo 1 incelendiğinde etkili vatandaşlık yeterlikleri ölçeğindeki sorulara sosyal bilgiler öğretmen adaylarının verdikleri cevaplara ilişkin aritmetik ortalama puanlarının hesaplanmasında “Çok Düşük (Hiç Katılmıyorum) ($1.00 < \bar{x} \leq 1.80$), Düşük (Biraz Katılıyorum) ($1.81 < \bar{x} \leq 2.60$), Orta (Kararsızım) ($2.61 < \bar{x} \leq 3.40$), Yüksek (Oldukça Katılıyorum) ($3.41 < \bar{x} \leq 4.20$), Çok Yüksek (Tamamen Katılıyorum) ($4.21 < \bar{x} \leq 5.00$)” aralıkları temel alınmıştır. Elde edilen bu bulgular doğrultusunda, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlikleri ölçeğinden elde edilen toplam puan ortalamasının çok yüksek düzeyde ($\bar{x}=4.24$) olduğu görülmektedir. Bu bulgudan hareketle sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerinin “çok yüksek” olduğu ifade edilebilir.

3.2. Cinsiyet Değişkenine Ait Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği yönündedir. Cinsiyet değişkenine yönelik bulgular Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo2. Cinsiyet Değişkenine Göre Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Etkili Vatandaşlık Yeterlik Düzeylerine İlişkin Bağımsız t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	n	\bar{x}	s	sd	t	p
Kadın	90	4.28	.53			
Erkek	39	3.99	.86			
					-.461	2.370
						.019*

* $p < .05$

Tablo 2 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeyleri ile cinsiyet değişkeni arasında kadın öğretmen adayları lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. [$t_{(461)}= 2.370$; $p<.05$]. Elde edilen bu bulgu, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerinde cinsiyetin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

3.3. Sınıf Değişkenine Ait Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerinin sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği yönündedir. Sınıf değişkenine yönelik bulgular Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Sınıf Değişkenine Göre Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Etkili Vatandaşlık Yeterlik Düzeylerine İlişkin One-Way ANOVA Sonuçları

Sınıf Düzeyi	Karelerin Toplamı	sd	Karelerin Ortalaması	F	p	Farkın Kaynağı (Tukey)
Gruplar arası	5.334	3	1.778	4.462	.005*	1-3
Grupiçi	49.804	125	.398			
Toplam	55.138	128				

* $p<.0$

Tablo 3 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri sınıf düzeyi ile etkili vatandaşlık yeterlik düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu [$F_{(3-125)}= 4.462$, $p<.05$] görülmektedir. Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla uygulanan Tukey testinin analizi sonucunda 3.ve 4. sınıfların 1. sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrencilere göre etkili vatandaşlık yeterlik düzeyinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri sınıf düzeylerinin etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerinde etkili olduğu şeklinde yorum yapılabilir.

3.4. Yaş Değişkenine Ait Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerinin yaş değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği yönündedir. Yaş değişkenine yönelik bulgular Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Yaş Değişkenine Göre Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Etkili Vatandaşlık Yeterlik Düzeylerine İlişkin Bağımsız t-Testi Sonuçları

Yaş	n	\bar{x}	s	sd	t	p
20 Yaş ve Altı	64	4.1379	.73614	.502	.960	.339
21 Yaş ve Üzeri	65	4.2489	.56735			

Tablo 4 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeyleri ile yaş değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. [$t_{(502)}= .960$; $p>.05$]. Elde edilen bu bulgu, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerinde yaşın etkili bir değişken olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

3.5. Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Ait Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerinin anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği yönündedir. Anne eğitim düzeyi değişkenine yönelik bulgular Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Etkili Vatandaşlık Yeterlik Düzeylerine İlişkin One-Way ANOVA Sonuçları

Anne Eğitim	Karelerin Toplamı	sd	Karelerin Ortalaması	F	p
Gruplar arası	.119	3	.040	.090	.965
Grupiçi	55.018	125	.440		
Toplam	55.138	128			

Tablo 5 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının anne eğitim düzeyi ile etkili vatandaşlık yeterlik düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir [$F_{(3-125)}= .90$, $p>.05$]. Elde edilen bulgular sonucunda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının anne eğitim düzeylerinin etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerinde bir etkisinin olmadığı şeklinde yorum yapılabilir.

3.6. Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Ait Bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerinin baba eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği yönündedir. Baba eğitim düzeyi değişkenine yönelik bulgular Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Etkili Vatandaşlık Yeterlik Düzeylerine İlişkin One-Way ANOVA Sonuçları

Baba Eğitim	Karelerin Toplamı	sd	Karelerin Ortalaması	F	p
Gruplar arası	2.494	3	.831		
Grupiçi	52.644	125	.421	1.974	.121
Toplam	55.138	128			

Tablo 6 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının baba eğitim düzeyi ile etkili vatandaşlık yeterlik düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir [$F_{(3-125)}= 1.974$, $p>.05$]. Elde edilen bulgular sonucunda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının baba eğitim düzeylerinin etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerinde bir etkisinin olmadığı şeklinde yorum yapılabilir.

3.7. Mezun Olunan Lise Türü Değişkenine Ait Bulgular

Araştırmanın yedinci alt problemi sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerinin mezun olunan lise türü değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği yönündedir. Mezun olunan lise türü değişkenine yönelik bulgular Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 7. Mezun Olunan Lise Türü Değişkenine Göre Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Etkili Vatandaşlık Yeterlik Düzeylerine İlişkin One-Way ANOVA Sonuçları

Lise Türü	n	sd	F	p	Gruplar arası Fark
Mezun olunan Lise Türü	129	4	9.773	.044	Fen Lisesi- Özel Lise Anadolu Öğretmen Lisesi-Özel Lise

* $p < .05$

Tablo 7 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının mezun oldukları lise türü ile etkili vatandaşlık yeterlik düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu [$F_{(5-123)}= 9.773$, $p < .05$] görülmektedir. Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla uygulanan Tukey testinin analizi sonucunda fen lisesi mezunu olan öğretmen adaylarının özel lise mezunu olan öğretmen adaylarına göre, Anadolu öğretmen lisesi mezunu olan öğretmen adaylarının özel lise mezunu olan öğretmen adaylarına göre etkili vatandaşlık yeterlik düzeyinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının mezun oldukları lise türünün etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerinde etkili olduğu şeklinde yorum yapılabilir.

4. SONUÇ

Gerçekleştirilen bu çalışmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerinin çok yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ulaşılan bu bulgu alanyazında Yağcı (1997), Ersoy (2007), Acun vd., (2010), Üstel (2011), Çenkılıç (2019) ve Yiğen (2019)'un araştırma sonuçları ile örtüşmektedir. Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokrasi kültürü ile yoğrulmuş etkili vatandaşlık bilincine ve farkındalığına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Zira demokrasi bir yönetim biçimi olmanın yanı sıra günlük yaşamımızın egemen kültürü haline gelmiştir. Bu durum vatandaşlık algısını da olumlu etkilemiştir. Eşitliğin, adaletin, kazanımların, sorumlulukların, bireyselliğin, dayanışmanın, farklılıklara ve haklara saygının tutum ve davranış haline gelmesi demokratik değerleri benimseyen etkili vatandaşlar sayesinde olacaktır.

Araştırmanın birinci alt problemi, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığı yönündedir. Elde edilen bulgulara göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeyleri ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu farklılık kadın öğretmen adayları lehinedir. Ulaşılan bu sonuç alanyazında Doğanay ve Sarı (2009), Aydemir ve Aksoy (2010) ve Durualp (2016)' in araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Sağlam (2011) ve Çenkılıç (2019) araştırmasında bu farklılığı erkek öğretmen adayları lehine bulmuştur. Ancak, Aydoğan ve Kukul (2002), Şahin vd., (2016), Çelik (2009), Erdem ve Sarıtaş (2006), Yiğen (2019) ve Sağlam (2012)'in çalışmalarında ise cinsiyete göre vatandaşlık yeterliklerine yönelik tutumların değişmediği belirlenmiştir. Vatandaşlık ve etkili vatandaşlık düşüncesinde eşit vatandaşlık fikri hakimdir. Bu noktada cinsiyet ayrımı kesinlikle söz konusu değildir. Ancak İkinci Dünya Savaşı öncesine ve sonrasında eşitsizlikler ve adaletsizliklerin haklar noktasında yaşandığını söylemek mümkündür. Dezavantajlı grup olarak görülen kadınların zaman içerisinde kazandıkları haklar ile erkeklerle eşit statüde olmaları etkili vatandaşlık yeterliklerini de etkilemiştir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2012).

Araştırmanın ikinci alt problemi, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerinin sınıf değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığı yönündedir. Araştırma sonucuna göre sosyal bilgiler öğretmen

adaylarının etkili vatandaşlık yeterlikleri sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir. 3.ve 4. sınıfların 1. sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrencilere göre etkili vatandaşlık yeterlikleri düzeyinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre öğrenim görülen sınıf düzeyi arttıkça öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık bilinç düzeylerinde ve farkındalıklarında bir artış olduğu söylenebilir. Sosyal bilgiler lisans programında etkili vatandaşlık yeterlikleri bakımından farkındalık oluşturan derslerin 3. sınıfta olmasının bu sonucu etkilediği düşünülebilir.

Araştırmanın üçüncü alt problemi, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerinin yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı yönündedir. Araştırma sonucuna göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlikleri yaş değişkenine göre farklılaşmamaktadır. Bu noktada araştırmada yer alan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerinin benzer olduğu söylenebilir.

Araştırmanın dördüncü alt problemi, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerinin anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı yönündedir. Araştırma sonucuna göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlikleri anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Ulaşılan bu sonuç alan yazınında Aydemir ve Aksoy (2010)'un araştırma bulguları örtüşmektedir. Durualp (2016) ise araştırmasında anne eğitim düzeyi yüksek olan öğretmen adaylarının vatandaşlık algılarının yüksek olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Araştırmanın beşinci alt problemi, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerinin baba eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı yönündedir. Araştırma sonucuna göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlikleri baba eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Ulaşılan bu sonuç alanyazında Aydemir ve Aksoy (2010), Saracaloğlu, Evin vd., (2011)'in araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Şahin vd., (2016) ve Durualp (2016) araştırmasında baba eğitim durumu yüksek olan öğretmen adaylarının vatandaşlık algılarının yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın altıncı alt problemi, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliklerinin mezun olunan lise türü değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı yönündedir. Araştırma sonucuna göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlikleri mezun olunan lise türüne göre anlamlı farklılık göstermektedir. Bu farklılık fen lisesi mezunu ve Anadolu öğretmen lisesi mezunu olan sosyal bilgiler öğretmen adayları lehinedir. Şahin v.d, (2016) araştırmasında Anadolu lisesi mezunu olan öğrencilerin düz lise mezunu öğrencilerine göre vatandaşlık algılarında anlamlı farklılaşma olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Aydemir ve Aksoy (2010) da çalışmalarında mezun olunan lise türüne göre anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırma sonuçları değerlendirildiğinde mezun olunan lise türü etkili vatandaşlık yeterliklerine yönelik tutumun oluşmasında etkilidir denilebilir.

5. ÖNERİLER

- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık yeterlikleri incelenebilir.
- Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının vatandaşlık yeterliklerini değer, beceri, tutum boyunda pekiştirmek için etkinlikler düzenlenebilir.
- Öğretmen adayları başta olmak üzere üniversitelerde etkili vatandaşlık yeterliklerine yönelik eğitim zorunlu olabilir.
- Yapılacak olan çalışmalarda diğer branşlardaki öğretmen adaylarına yönelik çalışmalar yapılarak etkili vatandaşlık yeterliliklerine yönelik tutumlarının neler olduğu belirlenebilir.
- Sosyal bilgiler ders kitabında etkili vatandaşlık yeterlikleri konuları artırılabilir.

KAYNAKÇA

- Abdi, H., and Williams L. J. (2010). *Encyclopedia of research design*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Acun, İ., Demir, M. ve Göz, N. L. (2010). Öğretmen adaylarının vatandaşlık yeterlilikleri ile eleştirel düşünme becerileri arasındaki ilişki. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 107-123.
- Aydemir, H. ve Aksoy, N. D. (2010). Eğitim fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumlarının bazı değişkenlerle ilişkisi: Malatya örneği. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 265-279.
- Aydoğan, İ. ve Kukul, F. (2002). Öğretmenler ile öğretim üyelerinin demokratik davranışlarının analizi. *Eğitim Araştırmaları*, 3(11), 23-32.
- Balbağ, N. L. ve Bayır, Ö. G. (2016). Eğitim Bilimlerinde Yenilikler ve Nitelik Arayışı. Özcan Demirel ve Serkan Dinçer (Ed.), *Etkin Vatandaşlık Ve Çatışma Çözme Becerisi*, içinde (s.1-20). Pegem Akademi.
- Bilgili, A. S. (2010). Sosyal Bilgiler Programlarında Sosyal Bilimlerin Yeri. Ali Sinan Bilgili (Ed.). *Sosyal Bilgilerin Temelleri*, içinde (s. 149-159). Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırmanın temelleri*. Pegem Akademi.
- Çelik, H. (2009). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatandaşlık Eğitiminin Bugünkü Durumu Ve Geleceğine İlişkin Görüşleri*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. (250924). EB Enstitüsü, Marmara Üniversitesi.
- Çelik, H. ve Öztürk, C. (2019). Vatandaşlık Eğitiminde Program Yaklaşımları. Cemil Öztürk, Zafer İbrahimoglu ve Gülten Yıldırım (Ed.) *Kuramsal Temeller ve Güncel Tartışmalar Işığında 21. Yüzyılda Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi* içinde (s. 193-217). Pegem Akademi.
- Çenkiliç, T. (2019). *Öğretmen Adaylarının Etkili Vatandaşlık Yeterliklerinin İncelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. EB Enstitüsü, İnönü Üniversitesi.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2009). Lise öğrencilerinin vatandaşlık algılarına etki eden faktörlerin analizi. *I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*, 45-62.
- Durualp, E. (2016). *Ortaokul Öğrencilerinin Vatandaşlık Algılarının Bazı Sosyolojik Değişkenler Açısından İncelenmesi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. EB Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.
- Erdem, A. R. ve Sarıtaş, E. (2006). Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin öğretim elemanlarının davranışlarının demokratikliğine ilişkin algıları (PAÜ Örneği), *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 525-538.
- Ereş, F. (2015). Vatandaşlık eğitimi ve karakter eğitimi politikalarının değerlendirilmesine yönelik nitel bir çalışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(36), 120-136. <https://doi.org/10.21764/efd.66394>.
- Ersoy, A. F. (2007). *Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. EB Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi.
- Gömlüksiz, M. N. ve Çetintaş, S. (2011). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları (Fırat, Dicle, 7 Aralık, Cumhuriyet ve Erzincan üniversiteleri örneği). *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 1-14.
- Güngör, M. (2017). Bir kimlik inşası olarak ulus-devlet yurttaşlığı ve yurttaşlık kavramının dönüşümü. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 13(2), s.438-464. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.304070>.
- Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2012). Etkili vatandaşlık eğitimi için bir öneri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*. 1(3), 39-54.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayıncılık.
- Kepenekçi, Y. K. (2014). *Eğitimciler için insan hakları ve vatandaşlık*. Siyasal Kitabevi.
- Nomer, E. (2010). *Türk vatandaşlık hukuku*. Filiz Kitabevi.

- Özen, Y. ve Gül, A. (2007). Sosyal ve eğitim bilimleri araştırmalarında evren-örneklem sorunu. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (15), 394-422.
- Sağlam, H. İ. (2011). Öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeyleri. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 39-50.
- Saracaloğlu, A. S., Evin, İ. ve Varol, S. R. (2004). İzmir ilinde çeşitli kurumlarda görev yapan öğretmenlerle öğretmen adaylarının demokratik tutumları üzerine bir araştırma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 335-364.
- Som, İ. ve Karataş, H. (2015). Türkiye 'de vatandaşlık eğitimi üzerine bir inceleme. *Uşak Üniversitesi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-50.
- Şahin, M., Şahin, S., ve Gögebakan-Yıldız, D. (2016). Sosyal bilgiler eğitimi programı ve dünya vatandaşlığı: Öğretmen adaylarının perspektifinden. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H.U. Journal Education)*, 31(2),369-390.
- Tabachnick, B. G., and Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Allyn and Bacon.
- Üstel, F. (2011). *Makbul vatandaşın peşinde*. İletişim Yayınları.
- Yağcı, E. (1997). Sınıf içi demokratik öğretimin öğrenci erişisi ve akademik benlik kavramına etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 171-179.
- Yiğen, V. (2019). *Etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolü*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. EB Enstitüsü, İnönü Üniversitesi.